

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ С.І. ТИХЕНКА У ГАЛУЗІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ВПРОДОВЖ 1946-1968 РОКІВ (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ДОКУМЕНТІВ ІЗ ОСОБИСТОГО АРХІВУ С.А. ТАРАРУХІНА)

БЕРЗІН Павло Сергійович - доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального права та кримінології юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

В статті освещаются основные направления научно-педагогической деятельности С.И. Тихенко, связанные с наукой уголовного права на протяжении 1946-1968 годов. Определяется вклад этого ученого в развитие указанной науки на основе архивных источников.

Ключові слова: кримінальне право, наука, наукова діяльність, історія розвитку, кримінальна відповідальність.

Серед знаних представників Київської школи кримінального права одне із провідних місць посідає доктор юридичних наук, професор Сергій Іванович Тихенко (1896 – 1971). З його ім'ям невідривно пов'язується становлення кафедри кримінального права Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка (далі – КДУ) у повоєнні роки (її завідуючим він був впродовж 1947 – 1971 років), розвиток в СРСР кримінально-правових учень про посягання на соціалістичну власність (у тому числі такі, що супроводжувались підробкою документів), господарські злочини проти радянської торгівлі, посадові злочини та вирішення інших нагальних питань теорії радянського кримінального права й судової практики. Особистість С.І. Тихенка посідає на сторінках літопису названої наукової школи особливе місце, адже наукові інтереси славетного вченого не обмежувались кримінальним правом. Понад сорок років своєї науково-педагогічної та практичної діяльності він присвятив розвитку радянської криміналістики, увійшовши до історії

як глибокий знавець цих двох наук. Таку саму широту мала і практична діяльність С.І. Тихенка, що аж ніяк не завадило йому зробити вагомий внесок у розвиток радянського кримінального права. Його роботи зберегли не лише історичне, а й практичне значення.

Проте для більшості сучасних дослідників наукові доробки цього без сумніву видатного науковця-криміналіста залишаються маловідомими, у зв'язку з чим його внесок у науку радянського кримінального права 1920-х – 1960-х років необрнтовано применшується. Не сприяють цьому й існуючі в сучасній літературі оповідання про життя й наукову діяльність С.І. Тихенка у зазначений період [1; 2]. Адже в них описуються лише окремі сторінки життєпису вченого, що в підсумку не дозволяє поєднати відомості про перипетії наукової діяльності С.І. Тихенка у довоєнний і повоєнний періоди та вичерпано проілюструвати «еволюцію» його поглядів у розв'язанні нагальних проблем тогочасної науки кримінального права.

Щоб розібратись у цих проблемах автор статті змушений був впродовж кількох років шукати й вивчати опубліковані та неопубліковані документи, що висвітлювали науковий шлях С.І. Тихенка у довоєнний і повоєнний періоди його життя. При цьому найбільш важко далось опрацювання періоду наукової діяльності вченого з 1946 року й до кінця 1960-х років [3, - с. 745-767; 4; 5].

У межах цього дослідження я вирішив розповісти про результати опрацювання частини матеріалів із особистого архіву київського професора Святослава Андрійовича Тарарухіна, які стосувались наукової діяльності С.І. Тихенка у період 1946-1968 років (з 1967 року й до 1975 року С.А. Тарарухін працював у КДУ старшим викладачем й доцентом кафедри, якою до 1971 року завідував С.І. Тихенко). Саме ці матеріали послужили основою даного дослідження. Сподіваюсь, що описання цих матеріалів, їх введення в науковий оборот сприятиме підвищенню інтересу до названих вище наукових поглядів С.І. Тихенка як дослідника радянської науки кримінального права.

Починаючи з повоєнних років й до кінця 1960-х років, наукова робота С.І. Тихенка здійснювалась (іноді, поетапно) у п'ятьох напрямках, які умовно можна охарактеризувати, як: 1) робота над докторською дисертацією; 2) підготовка наукових статей, присвячених проблемам загальної й особливої частин радянського кримінального права; 3) підготовка наукових доповідей, виступів на засіданнях вченої ради КДУ, вченої ради юридичного факультету КДУ, а також на різних конференціях й семінарах; 4) підготовка наукових висновків з проблем кримінального права, які ставились перед вченим як завідуючим кафедрою кримінального права КДУ та членом Верховного Суду УРСР, а також здійснення узагальнень по конкретних категоріях кримінальних справ; 5) робота над лекціями із загальної й особливої частин радянського кримінального права, які вчений читав у КДУ.

1). У жовтні 1950 року Сергій Іванович, після зарахування до заочної докторантури при Інституті права імені А.Я. Вишинського АН СРСР, працює над дисертацією на тему «Боротьба з розкраданнями соціалістичної власності, пов'язаними з підrobкою документів». Науковим консультантом було призначено патріарха вітчизняної криміналістики – Сергія Михайловича Потапова (1873 – 1957). З 1 жовтня 1951 року цей термін наказом Міністерства вищої освіти (далі – МВО) СРСР від 2 серпня 1951 року на підставі розпорядження АН СРСР від 16

липня 1951 року та окремого подання КДУ продовжується на один рік. Після цього Сергій Іванович переводиться на очну форму навчання на річний термін, який внаслідок тривалої хвороби продовжується до кінця 1952 року (в цьому разі замість даного терміну наказом МВО СРСР від 20 серпня 1952 року встановлюється термін один рік і три місяця – з 1 жовтня 1951 року по 31 грудня 1952 року). Проте «вихід на захист» С.І. Тихенку прийшлося чекати ще шість років. Сам він в одній із своїх автобіографій згадує про це так: «... Дисертацію я закінчив із запізненням і надав до захисту, після проходження її через сектор кримінального права інституту, в червні 1955 р. Офіційними опонентами надані на неї позитивні відгуки. У жовтні 1955 р. був розісланий автореферат. У травні 1956 р. мною була отримана від Інституту пропозиція внести в дисертацію деякі зміни й доповнення у зв'язку з матеріалами XX з'їзду КПРС, що було мною виконано в травні 1956 р.». Утім, незважаючи на виконання зазначеної «пропозиції», захист дисертації затягнувся аж до травня 1958 року.

Працюючи над дисертацією, С.І. Тихенко публікує кілька ґрунтовних наукових праць, у яких розкриваються основні її положення [6; 7]. Для цього вчений звертався до проблем розкрадання, пов'язаних з фальсифікацією документів (С.І. Тихенко використовував термін «фальшування») [7, с. 5-11, 13-15], а також ґрунтовно аналізував методики розслідування цих злочинів, задачі розслідування, особливості проведення криміналістичної експертизи документів при розслідуванні [7, с. 16-25].

Сам Сергій Іванович так описував вироблений ним підхід щодо поєднання кримінально-правового і криміналістичного напрямів у його наукових дослідженнях, присвячених боротьбі з розкраданнями, пов'язаними з підrobкою документів: «... Сполучаються питання, що відносяться до кримінального права і криміналістики. На думку автора, лише в такий спосіб можливо було охопити найважливіші положення всієї теми; разом з тим таке комплексне дослідження, в якому криміналістична розробка питань розслідування зроблена

в найтіснішому зв'язку з аналізом норм кримінального права, відповідає вимогам практики і скероване на сприяння зміцненню соціалістичної законності» [7, с. 5].

При вирішенні проблеми боротьби з вказаними злочинами С.І. Тихенко у вступі до дисертації зупиняється на значенні соціалістичної власності як економічної основи радянського ладу та ролі судових і слідчих органів в боротьбі за її охорону від розкрадань. Основним же змістом праці є дослідження питань кримінальної відповідальності за розкрадання, пов'язані з підлогом документів (розділ I), та розслідування цих злочинів (розділ II). Таким чином, у роботі поєднуються питання, що відносяться до галузі, з одного боку, кримінального права, а з іншого – криміналістики. Це, на думку автора, обумовлюється тим, що лише таким шляхом можуть бути охоплені основні положення теми [8, с. 1-2].

Серед сучасних дослідників кримінального права окремі положення зазначеного дисертаційного дослідження С.І. Тихенка взагалі не розглядалися. Тому в межах даної праці варто звернути увагу на те, що під розкраданням у докторській дисертації С.І. Тихенко розуміє «не лише умисне вилучення майна із чужого володіння з метою привласнення, але також привласнення ввіреного майна чи розтрату його тощо» (окрему увагу автор звертає також на те, що «правильніше трактувати поняття розкрадання соціалістичної власності ... не як обернення злочинцем соціалістичного майна у свою «власність» і не як його «привласнення», а як умисне протиправне обернення злочинцем цього майна на свою користь») [8, с. 98-99, 105].

Автор стверджував, що «викрадене майно повинно мати матеріальну цінність ... Не слід кваліфікувати як розкрадання соціалістичної власності викрадення документів, хоча б і таких, які надають підставу для отримання державного чи громадського майна, оскільки документ або папір не має самостійної матеріальної цінності. Таке діяння, взяте саме по собі, може являти собою за певних умов лише готування до розкрадання» [8, с. 116].

При аналізі складу розкрадання соціалістичної власності С.І. Тихенко акцентує

увагу на таких висновках. По-перше, «протиправне ухилення від передачі власного майна державі чи громадській організації, тобто непередача належного, не являє собою розкрадання». По-друге, «несплата державі належного не являє собою розкрадання, хоч такі дії, зрозуміло, заподіюють шкоду державі» [8, с. 127, 129].

У цих випадках, на думку С.І. Тихенка, шкода, заподіяна власнику, полягає не у зменшенні його майна, а у так званому неотриманні вигоди. Це, зокрема, може мати місце в разі підробки документів, шахрайства, а також зловживання службовим становищем, у зв'язку з чим немає підстав кваліфікувати вчинене діяння як розкрадання. У підтвердження своїх висновків вчений наводить такий приклад: «Якщо начальник запропонує бухгалтеру «не утримувати» з нього податків і це буде виконано, – то воно являє собою не розкрадання, а корисливе зловживання службовим становищем». Відмежовуючи непередачу належного від отримання неналежного, вчений зауважує, що протиправне обернення майна на свою або іншої особи користь утворює об'єктивну сторону розкрадання [8, с. 130-131].

«Питання про характер позитивної шкоди, що заподіюється розкраданням державі чи громадській організації» [8, с. 132] С.І. Тихенко у своїй дисертації вирішує наступним чином. По-перше, він звертає увагу на те, що «матеріальна шкода, яка заподіюється розкраданням, полягає у тому, що соціалістичний власник позбавляється можливості, яка в нього є, здійснювати своє право власності на викрадене майно, що йому належить, хоч після вчинення розкрадання це майно продовжує існувати як річ, і право власності на нього за соціалістичним власником зберігається» [8, с. 132]. По-друге, вчений аналізує й випадки, коли «в результаті розкрадання майно, яке належить соціалістичному власнику, і щодо якого він здійснює право власності, перестає існувати як річ» [8, с. 132-133]. «Шкода, яка заподіюється розкраданням державі чи громадській організації, – зауважує С.І. Тихенко, – може також виражатися в тому, що зазначений потерпілий стає зобов'язаним сплатити ма-

теріальний еквівалент за викрадене майно. Це має місце, коли вчинено розкрадання майна, наприклад, особистого, за зберігання якого держава чи громадська організація несе перед його власником матеріальну відповідальність» [8, с. 133].

У докторській дисертації С.І. Тихенко виділив три різновиди підроблення документів: 1) «вчинену приватними особами підробку посвідчень та інших офіційних документів, що надають права чи звільняють від обов'язків»; 2) «вчинену приватними особами корисливу підробку інших документів майнового характеру»; 3) службове підроблення документів, яке вчиняється з корисливих мотивів або за їх відсутності [8, с. 249-250].

Захист докторської дисертації С.І. Тихенка відбувся 9 травня 1958 року в раді Інституту права імені А.Я. Вишинського АН СРСР.

В особистому архіві київського професора С.А. Тарарухіна збереглися два віддрукованих на друкарській машинці варіанти виступів Сергія Івановича на захисті його докторської дисертації. Перший стосується його вступної промови на захисті [9], а другий – зауважень на відгуки офіційних опонентів [10]. В обох випадках зверху перших сторінок почерком С.І. Тихенка написано: «Попередній варіант виступу 28.IV.58». З'ясувати те, чи дійсно обидва ці варіанти були проголошені Сергієм Івановичем під час захисту ним докторської дисертації або хоча б один із них відповідав тексту його виступів, поки що не вдалося. Проте привертає увагу той факт, що в обох «попередніх варіантах виступу», підготовлених до захисту Тихенком, мають місце виправлення і доповнення по тексту, зроблені почерком самого автора. Варіант вступної промови має обсяг 17 друкованих аркушів, а варіант відповідей на зауваження офіційних опонентів – 19.

Підготовлений Сергієм Івановичем варіант вступної промови має відповідні виправлення і доповнення, зроблені чорнилами й олівцем. При цьому окремі слова, речення та абзаци у промові закреслені олівцем самим автором, а на її початку після зробленого почерком Тихенка запису

«Попередній варіант виступу 28.IV.58» почерком іншої людини вказується на звернення здобувача до членів вченої ради та тему дисертаційного дослідження. На початку своєї промови Сергій Іванович звертає увагу на особливу значимість кримінально-правової охорони соціалістичної власності від розкрадань та боротьби з тими розкраданнями, які поєднуються з підробкою документів. Обґрунтовуючи тему свого дослідження як міждисциплінарного й комплексного, вчений наголошує на тому, що він прагнув розробити найбільш важливі положення кримінальної відповідальності за розкрадання, пов'язані з підробкою документів, та їх розслідування на основі узагальнення судової й слідчої практики УРСР. Таким чином, за словами С.І. Тихенка, в дисертації поєднуються в їх взаємозв'язку питання, що стосуються, з одного боку, кримінального права, а з іншого – криміналістики. Таке комплексне дослідження, на думку вченого, відповідало вимогам тогочасної практики й, разом з тим, було спрямоване на сприяння зміцненню соціалістичної законності [9, арк. 1-2]. Крім цього, С.І. Тихенко відзначає, що у дисертації він прагнув не лише «... розробити тему про боротьбу судово-слідчих органів з розкраданнями, пов'язаними з підлогом документів», а й «... конкретно показати на досвіді цієї розробки найтісніший зв'язок криміналістики, особливо окремої методики розслідування злочинів, з кримінальним правом». Тому демонстрація «... сутності цього зв'язку, який ... недостатньо розкритий у криміналістичній літературі» зумовила, за словами самого Сергія Івановича, «основну думку, що керувала мною при написанні дисертації» [9, арк. 2-3].

Також у вступній промові С.І. Тихенко наголошує на потребі законодавчого визначення (*de lege ferenda*) поняття розкрадання, звертає увагу на поняття підробкою документів та його основні різновиди, а також висловлюється про «... скорочення порівняно з чинним правом строків покарання, встановлених за розкрадання». На думку вченого, зв'язок підробкою документів з розкраданням майна «... може виражатися у тому, що за допомогою підстави

та використання підроблених документів, злочинець або вчиняє розкрадання, або приховує його» [9, арк. 5-7]. При цьому, виділяючи такі різновиди підробки документів, як матеріальний та інтелектуальний, С.І. Тихенко вказує на те, що «... чіткого роз'яснення того, що слід розуміти під порушенням правильності форми документа і тим самим під матеріальною підробкою, у нашій літературі, на мою думку, не має». З огляду на це Сергій Іванович запропонував власне бачення розмежування цих різновидів підробки документів, зазначивши: «... об'єктивна сторона матеріальної підробки на відміну від інтелектуальної, полягає у такому викривленні справжності документа, при якому зазначений у ньому спосіб посвідчення правильності викладених обставин насправді застосований не був» [9, арк. 8].

Офіційними опонентами на захисті докторської дисертації С.І. Тихенка були призначені відомі радянські криміналісти – Андрій Андрійович Піонтковський (1898-1973) та Олександр Миколайович Васильєв (1902-1985). У підготовленому варіанті відповідей на зауваження офіційних опонентів, про який йшлося вище, С.І. Тихенко відзначає, що А.А. Піонтковський і О.М. Васильєв у своїх відгуках визнали правильною основну думку його дисертації «... про наукову доцільність здійснювати дослідження в галузі криміналістичної конкретної методики в органічному зв'язку з нормами кримінального права, а також схвалили зроблений мною досвід саме такого дослідження проблеми боротьби судово-слідчих органів з розкраданнями соціалістичної власності, пов'язаними з підробкою документів» [10, арк. 1]. Вказавши у своєму «Попередньому варіанті виступу», що «... офіційні опоненти зробили низку критичних зауважень», Сергій Іванович висловив незгоду з деякими із них. Серед таких зауважень він окремо відзначає незгоду обох офіційних опонентів з наведеним у дисертації визначенням поняття розкрадання, що за словами Сергія Івановича, не було для нього неочікуваним. Так, О.М. Васильєв відзначив, що у дисертації С.І. Тихенком зроблений «навряд чи вда-

лий висновок, що найбільш правильним є визначення загального поняття розкрадання як умисного протиправного обернення державного чи громадського майна на користь свою чи іншої особи за мотивами корисливої зацікавленості». Обидва офіційні опоненти у своїх відгуках вказували на невдалість формулювання «обернення на свою користь», віддаючи перевагу іншому формулюванню – «обернення у свою власність». На думку А.А. Піонтковського, аргумент проти формулювання «обернення у свою власність», що стосується неможливості визнання злочинця власником викраденого майна, «... б'є повз цілі, оскільки у даному формулюванні йдеться про незаконне обернення майна у свою власність». На це зауваження маститого криміналіста Сергій Іванович заперечував: «... коли розкрадання визначається як умисне незаконне обернення соціалістичного майна у свою власність, то тим самим все ж таки вказується, що соціалістичне майно, хоча і протизаконно, але обертається у власність розкрадача» [10, арк. 1-3].

О.В. Васильєв також не погоджувався з позицією С.І. Тихенка стосовно визнання «розбійного розкрадання юридично закінченим вже у момент нападу, незалежно від того, чи вдалося злочинцю заволодіти майном або ні». З цього приводу Сергій Іванович у доволі поверховій формі відповідає: «... Те, що розбій, вчинений для заволодіння особистим майном громадян, має вважатись закінченим злочином вже тоді, коли вчинений напад, є безспірним, оскільки це прямо випливає зі ст. 2 Указу від 4 червня 1947 року «Про посилення охорони особистої власності громадян». Проте, хіба правильно подібне ж діяння вважати ще не закінченим злочином, якщо воно вчинене для заволодіння не особистим, а соціалістичним майном. Адже тоді виходить, що у розглядуваних випадках соціалістична власність охороняється кримінальним законом у меншій мірі, ніж особиста власність, чого законодавець, звичайно, не міг мати на увазі» [10, арк. 9-10].

Однак, не всі із зроблених дисертанту зауважень офіційних і неофіційних опонентів стосувались науки кримінального пра-

ва. Так, неофіційний опонент Абрам Ілліч Вінберг (1908-1989) вказував на недостатню критичність відтворення С.І. Тихенком так званих принципів криміналістичної ідентифікації, сформульованих свого часу С.М. Потаповим – науковим консультантом Сергія Івановича. «Абрам Ілліч вказує, що мені слід було розгорнуто викласти положення про те, що принцип поділу об'єктів на відносно змінні та відносно незмінні, а також принцип про причиновий зв'язок й про дослідження ознак об'єктів у русі взагалі не є науковими принципами саме криміналістики, а відносяться до характеристики рис марксистсько-діалектичного методу ... З цим запереченням професора Вінберга я повністю згоден» [10, арк. 10], – зазначив С.І. Тихенко у своїй відповіді.

Своє зауваження у галузі науки криміналістики зробив й А.А. Піонтковський. Стосувалось воно погляду С.І. Тихенка на охоплення поняттям планування як побудови версії, так і безпосереднього складання плану. Проте, на думку А.А. Піонтковського, побудова версії і планування розслідування є різними за своєю природою етапами процесу пізнання істини у справі [10, арк. 11].

Завершуючи свій виступ і дякуючи А.А. Піонтковському, О.М. Васильєву й А.І. Вінбергу, Сергій Іванович відзначив, що всі офіційні опоненти по дисертації схвалили основну ідею його роботи і основні її положення, в яких ця ідея простежується.

21 лютого 1959 року ВАК при МВО СРСР Сергій Іванович був затверджений у науковому ступені доктора юридичних наук, а 30 листопада 1960 року йому присвоюється вчене звання професора (по кафедрі «кримінальне право»).

2). Підготовлені у вказаний вище період С.І. Тихенком наукові статті з проблем загальної й особливої частин радянського кримінального права стосувались переважно проблем кримінальної відповідальності за розкрадання соціалістичної власності, у зв'язку з чим вченим було здійснено низку публікацій у провідному виданні того часу «Радянське право» [11; 12; 13]. Однак, особливу увагу у зв'язку з цим варто звернути

на рукописи Сергія Івановича, які стосувались окреслених вище проблем. Так, в особистому архіві С.А. Тарарухіна зберігаються дві редакції підготовленої С.І. Тихенком статті, присвяченої проблемам відповідальності за дрібне розкрадання майна, віддруковані на друкарській машинці. Назва статті у першій авторській редакції була визначена Сергієм Івановичем, як «Про відповідальність за дрібне розкрадання державного та громадського майна» [14], а у другій – «Про відповідальність за дрібне розкрадання соціалістичного майна в кримінальному порядку і перед судом громадськості» [15]. Крім цього, С.І. Тихенком як додаток до першої редакції статті було окремо подано «Відомості в 15 таблицях про судимість по Указу Президії Верховної Ради СРСР від 10 січня 1955 р. «Про кримінальну відповідальність за дрібне розкрадання державного та громадського майна» за 1959 рік і першу половину 1960 року» [16]. У першій редакції зазначеної статті Сергій Іванович висвітлює історію розвитку радянського законодавства, яке передбачало відповідальність за дрібне розкрадання майна, аналізує судову практику, пов'язану із застосуванням названого вище Указу Президії Верховної Ради СРСР, наводячи для ілюстрації відповідні приклади із тогочасної судової практики. У підсумку, такий підхід дозволив автору висвітлити зміст криміноутворюючих ознак дрібного розкрадання, а також особливості застосування за дрібне розкрадання заходів громадського та кримінально-правового впливу. На останньому машинописному аркуші С.І. Тихенком поставлено підпис, але точна дата підготовки статті до друку автором не вказується. Про орієнтовні часові межі підготовки цієї статті можуть свідчити наступні слова автора: «Коли пишуться ці рядки, в ряді союзних республік, зокрема в УРСР, нові кримінальні кодекси ще не прийняті. В проекті КК УРСР відповідальність за дрібне розкрадання державного або громадянського майна встановлена у значній мірі подібно до того, як в зазначеній ст. 96 КК РРФСР» [14, арк. 21]. Отже, враховуючи дату прийняття КК УРСР 1960 року, часом підготовки статті можна визнати проміжок часу між 1959-м та 1960-м роками.

У другій редакції статті під назвою «Про відповідальність за дрібне розкрадання соціалістичного майна в кримінальному порядку і перед судом громадськості» С.І. Тихенко поглибив ту частину дослідження, що стосувалась історії розвитку відповідальності за дрібне розкрадання соціалістичного майна, співвідношення окремих положень КК УСРР 1923 року та КК РСФРР 1922 року, аналізу існуючих у тогочасній літературі й судовій практиці підходів щодо розуміння змісту поняття розкрадання майна та елементів складу дрібного розкрадання згідно з названим вище Указом Президії Верховної Ради СРСР від 10 січня 1955 року. Це дозволило сформулювати автору низку висновків, важливих для тогочасної науки кримінального права. Наприклад, на арк. 9-10 другої редакції вказаної статті Сергій Іванович пише, що «дрібним можна вважати тільки таке розкрадання, при якому умисел злочинця був спрямований саме на розкрадання дрібне ... Основним критерієм для визнання розкрадання дрібним треба вважати все ж таки не стільки розмір у натуральному виді, скільки вартість викраденого або, інакше кажучи, розмір спричиненої розкраданням державі або громадській організації позитивної матеріальної шкоди ... Коли розкрадання вчинюється шляхом розбійного нападу, то, беручи до уваги характер цього злочинного діяння і велику суспільну небезпеку розбою, такі дії не можна кваліфікувати як дрібне розкрадання незалежно від вартості та розміру викраденого» [15, арк. 9-10]. Для обґрунтування окремих своїх висновків С.І. Тихенко звертався до аналізу деяких кримінальних справ, розглянутих судами м. Києва [15, арк. 17, 18] (так, формулюючи висновок про те, що «... практика застосування до осіб, які вперше вчинили дрібне розкрадання, заходів громадського впливу, замість покарання їх в кримінальному порядку, показує, що ці заходи є, як правило, досить ефективними», автор пише: «Ми це наводимо на основі безпосереднього вивчення ряду відповідних матеріалів і справ по м. Києву» [15, арк. 17]). У підготовлених як додаток до першої редакції зазначеної статті «Відомос-

тях в 15 таблицях про судимість ...» Сергій Іванович наводить дані, узагальнені ним на основі отриманих у судах м. Києва та Київської області матеріалів. У цих таблицях автор окремо вказує на вік засуджених, їх кількість та міри покарання, які призначались судами м. Києва й Київської області за дрібне розкрадання.

В особистому архіві професора С.А. Тарарухіна вдалося знайти й низку інших статей С.І. Тихенка, віддрукованих на друкарській машинці. В одній із таких статей, що має назву (подається мовою оригіналу) «Кримінально-правова характеристика службового злочину по новому законодавству» [17] (на останньому аркуші цієї статті почерком С.І. Тихенка після його підпису зазначено: «20.VI – 64 г.» [17, арк. 12]), автор розкриває проблеми визначення родового об'єкта службових злочинів, їх поняття, ознак, різновидів цих злочинів, змісту об'єктивної та суб'єктивної сторін їх складів, суб'єкта цих злочинів. Окрему увагу Сергій Іванович приділяв порівнянню змісту окремих різновидів службових злочинів КК РРФСР та УРСР, а також визначенню змісту й різновидів військових службових злочинів. Очевидно, саме ці машинописні матеріали використовувались С.І. Тихенком в опублікованих дещо пізніше наукових працях [11; 18-22; 23, с. 37-96; 24, с. 205-233, 361-383].

Проте окресленими проблемами наукові інтереси С.І. Тихенка у 1960-ті роки не вичерпувались. Він, зокрема, продовжує цікавитись проблемами кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя [25-27], миру та безпеки людства [28], а також досліджувати зміст кримінально-правових проблем, які цікавили В.І. Леніна [29].

Окремі із тогочасних наукових доробків Сергія Івановича були підготовлені у співавторстві з іншими викладачами кафедри кримінального права КДУ – Я.М. Брайніним та П.С. Матишевським. Про існування машинописних варіантів підготовлених цими викладачами статей стало відомо завдяки особистому архіву С.А. Тарарухіна. Так, разом із професором Я.М. Брайніним Сергій Іванович готує до друку наукову статтю під

назвою «Застосування давності до фашистських злочинців неприпустиме» (її машинописний варіант також зберігся в особистому архіві С.А. Тарарухіна, щоправда, на першому аркуші зверху зазначеної вище назви почерком С.І. Тихенка наводиться назва альтернативна «Вирок народів перегляду не підлягає» і вказується дата «20.II.65» у той час, як на останньому (шостому) аркуші після підписів авторів дата визначена як 15 лютого 1965 року) [28, арк. 1, 6]. На той час вказана проблема відзначалась своєю актуальністю насамперед з огляду на те, що «Урядом Федеративної Республіки Німеччини 20 листопаду 1964 р. оголошено його рішення припинити з травня 1965 р. кримінальне переслідування фашистських військових злочинців внаслідок нібито «скінчення строку давності» [28, арк. 1]. Висловлюючи свою незгоду з цим рішенням, автори на підставі докладного аналізу Декларації про покарання за злочини, вчинені під час війни, від 13 січня 1942 року обґрунтовували необхідність визнавати «злочини проти миру, військові злочини і злочини проти людяності ... не звичайними кримінальними злочинами, відповідальність за які регулюється виключно нормами внутрішньодержавного права, а міжнародними злочинами» [28, арк. 4].

У співавторстві з доцентом П.С. Матишевським Сергій Іванович підготував до друку працю під назвою «Питання кримінального права і боротьби з злочинністю в працях В.І. Леніна», у якій було розкрито основні погляди засновника радянської соціалістичної держави на природу контрреволюційних злочинів, розкрадання, спекуляції, службових злочинів [29, арк. 1-10], особливостей призначення покарання за ці злочини [29, арк. 13-16].

3). У зазначений період Сергій Іванович виступає з численними доповідями й повідомленнями на різних конференціях, семінарах, засіданнях тощо, присвячених переважно проблемам застосування положень нового КК УРСР 1960 року, оскільки вчений брав активну участь у підготовці проекту цього законодавчого акту як член робочої комісії.

Так, на одному із семінарів голів обласних судів у Міністерстві юстиції республіки,

що відбувся 15 березня 1961 року, професор Тихенко виступив із доповіддю, присвяченою проблемам кримінальної відповідальності за злочини проти соціалістичної власності за новим КК УРСР [30] (на першому аркуші машинописного варіанту цієї доповіді почерком Сергія Івановича червоним олівцем написано: «Доповідь на семінарі голів обл[асних] судів в М[іністерстві] Ю[стиції] УРСР 15.III.61 р.» [30, арк. 1]). У цій доповіді автор приділив увагу визначенню змісту поняття розкрадання за КК УРСР «не як певного складу злочину, а як загального поняття, що об'єднує різні види розкрадання, як-от: розкрадання державного або громадського майна шляхом крадіжки (ст. 81), шляхом грабежу (ст. 82), шляхом шахрайства (ст. 83) та розкрадання шляхом привласнення, розтрати або зловживання службовим станом (ст. 84)» [30, арк. 2], у зв'язку з чим пропонує його розглядати як «умисне незаконне обернення такого майна у вигоду свою чи іншої особи з мотивів корисливої заінтересованості» [30, арк. 3]. Після розкриття змісту цих основних положень своєї доповіді С.І. Тихенко детально охарактеризував об'єктивні й суб'єктивні ознаки складів названих вище видів розкрадання державного та громадського майна [30, арк. 3-11].

Проблеми кримінальної відповідальності за злочини проти соціалістичної власності за КК УРСР 1960 року ставали об'єктом уваги С.І. Тихенка й під час інших доповідей. В одній із таких доповідей вчений зосередив увагу на проблемах визначення змісту поняття розкрадання та ознак складів: а) різних видів розкрадання державного чи громадського майна, а також розбою з метою розкрадання такого майна; б) знищення і пошкодження державного чи громадського майна та в) інших злочинів проти соціалістичної власності (на першому аркуші цієї доповіді, що віддрукована на друкарській машинці й має рукописні вставки по тексту, зверху, над назвою, червоним олівцем зазначено (мовою оригіналу): «Доклад в ОГУ 15.V.61») [31]. У цій доповіді Сергій Іванович окрему увагу приділив доволі дискусійному на той час питанню про особливості кваліфікації роз-

бою з метою розкрадання державного чи громадського майна, поєднаного з умисним вбивством потерпілого. Відстоюючи позицію про те, що «у розглядуваних випадках вчинене слід кваліфікувати як умисне вбивство, вчинене із користі, не застосовуючи ... статті, що передбачає відповідальність за розбій», вчений так обґрунтовує доцільність кваліфікації розглядуваних випадків як умисного вбивства з корисливих мотивів та розбою з метою розкрадання (тобто за сукупністю п. «а» ст. 93 та ч. 2 ст. 86 КК УРСР): «Мушу сказати, що я входив у робочу комісію, якою був складений проект Кримінального кодексу УРСР. Всі чи майже всі члени цієї комісії висловлювали ту точку зору, що закон слід [відредагувати] так, щоб у розглядуваних випадках все вчинене кваліфікувалось без застосування складних правил про сукупність злочинів лише як кваліфіковане вбивство. Спеціально для цього в санкцію ст. 93 [була] внесена вказівка на те, що у випадках, ... коли умисне вбивство вчинене із користі, як додаткове покарання застосовується конфіскація майна. Однак, як відомо, [прийнятий] закон ... відривається від його авторів [від їх думок і міркувань та] ... отримує [в частині свого змісту] те чи інше цілком самостійне значення. Враховуючи цю обставину, слід визнати, що думка авторів проекту Кримінального кодексу УРСР про [те, що] розглядувані дії [слід кваліфікувати] лише як вбивство, не знайшла в тексті закону достатньо чіткого об'єктивного відображення. У результаті, питання про те, як слід кваліфікувати розбій, поєднаний з вбивством, [залишається] питанням спірним. Судова практика [ще не дала певної на нього] відповіді. У Верховному Суді УРСР справ розглядуваної категорії з моменту набрання чинності нового Кримінального кодексу на вирішенні ще не було. На мою думку, питання про кваліфікацію цих дій підлягає спеціальному обговоренню. Я особисто ... схилився б у більшій мірі до тієї точки зору, що ці дії слід кваліфікувати як вбивство та розбій за сукупністю» [31, арк. 16-17].

22 жовтня 1964 року Сектор держави і права АН УРСР та КДУ проводять спільну

наукову конференцію, «присвячену методологічним питанням радянської юридичної науки». В отриманому С.І. Тихенком запрошенні на цю конференцію вказувалось, що на конференції будуть заслухані дві доповіді (професора П.О. Назаренка на тему «Методологічні проблеми радянської юридичної науки» та професора С.Л. Фукса «До методології вивчення радянської загальнонародної держави»). Кафедра кримінального права КДУ на цій конференції була представлена Я.М. Браїніним, який виступив із науковим повідомленням «Про деякі методологічні питання радянської науки кримінального права» [32]. С.І. Тихенко також був присутній на цій конференції й виступав із доповіддю. Свідченням цьому є знайдений в особистому архіві С.А. Тарарухіна машинописний варіант стенограми виступу С.І. Тихенка на зазначеній конференції [33] (внизу останнього аркушу машинописного варіанту стенограми виступу С.І. Тихенка чорнилами після особистого підпису й почерком Сергія Івановича вказується дата друку стенограми «15.XI – 64 г.» [33, арк. 5]). Крім цього, в архіві С.А. Тарарухіна вдалося знайти запрошення, на якому почерком Сергія Івановича зазначено «конференція 22.X.-64 р. Тут я виступив» й «виступили Сергійко Катрич Тихенко», а також рукопис (олівцем) на половинці стандартного аркушу з планом й основними положеннями виступу (на ньому, зверху червоним олівцем, почерком Сергія Івановича написано: «Resumé мого виступу. 10 хв.») [34]. Положення заслуханих доповідей П.О. Недбайла і С.Л. Фукса С.І. Тихенко ретельно конспектує, про що також збереглися його нотатки, зроблені олівцем на звернутому навпіл аркуші [35].

Машинописний варіант тез П.О. Недбайла був розданий усім учасникам зазначеної конференції (його обсяг становить 12 віддрукованих на друкарській машинці аркушів, а внизу останнього аркушу вказується, що ці тези зареєстровані в архіві рукописів кафедри теорії та історії держави і права КДУ за № 144 від 12 жовтня 1964 року) [36]. Доповідь саме цього вченого викликала інтерес С.І. Тихенка, про що свідчить зміст стенограми його виступу. Так,

під час виступу Сергій Іванович відзначив, що його «як криміналіста, представника кримінально-правової науки в широкому розумінні цього поняття, особливо зацікавила доповідь П.О. Недбайла про методологічні проблеми радянської правової науки ... Доповідь П.О. Недбайла, на мою думку, є цінною ... Методологічні положення, розвинуті в доповіді П.О. Недбайла, мають пряме відношення, зокрема, й до кримінально-правової науки» [33, арк. 1]. У виступі С.І. Тихенко критично поставився до тези П.О. Недбайла про особливе методологічне значення загальної теорії держави та права (як науки про основні й провідні закономірності виникнення, розвитку і функціонування держави та права), оскільки, на думку криміналіста, саме ця наука проникає у дійсність більш глибоко, ніж галузеві юридичні науки, збагачуючи останні керівними ідеями та принципами. Не погоджуючись з цим, С.І. Тихенко звернувся до деяких методологічних питань науки радянської криміналістики, відзначаючи, що «окремі галузеві юридичні науки, в тому числі й кримінально-правова наука, ще не збагачуються у належній мірі від теорії держави та права тими цінними керівними ідеями та принципами, якими теорія держави та права могла б їх збагатити, якби вона досягла належної висоти» [33, арк. 1-2]. На думку С.І. Тихенка, саме особливості методології радянської криміналістики не були враховані П.О. Недбайлом у його доповіді [33, арк. 2].

26-27 жовтня 1965 року в Секторі держави і права АН УРСР відбулась наукова конференція «Форми і методи конкретних соціологічних досліджень в юридичній науці». В особистому архіві С.А. Тарарухіна збереглися два варіанти відредагованої стенограми виступу С.І. Тихенка на цій конференції. Перший варіант (з рукописними вставками олівцем) направлений - С.І. Тихенку за супровідним листом № 126/588 від 9 листопада 1965 року за підписами в.о. завідуючого Сектором держави і права АН УРСР Б.М. Бабія та вченого секретаря В.В. Мриги [37], а другий варіант – підписаний С.І. Тихенком і надісланий до Сектора держави і права АН УРСР

за супровідним листом від 30 листопада 1965 року (на останній сторінці цього варіанту відредагованої стенограми виступу С.І. Тихенка після його підпису чорнилами власноруч вказується дата «27.XI – 65 г.») [38]. Правки, зроблені С.І. Тихенком олівцем у першому варіанті відредагованої стенограми зазначеного виступу, стосувались розуміння принципу економії каральної діяльності та особливостей проведення кримінологічних досліджень. Фактично, ці положення виступу були переписані С.І. Тихенком заново [37, арк. 2-6]. У другому варіанті стенограми виступу Сергій Іванович також робив деякі правки. Проте загальний зміст положень, викладених у другому варіанті стенограми його виступу, залишився незмінним, і майже усі виправлення автора олівцем по тексті першого варіанту, які мені вдалося розібрати, були враховані при передруку й підготовці «чистового» (другого) варіанту відредагованої стенограми виступу. Так, розуміння принципу економії заходів каральної діяльності С.І. Тихенко здійснював з урахуванням «чіткої диференціації каральної діяльності з встановленням дуже суворих покарань за тяжкі злочини та одночасно з м'яким підходом до осіб, які вчинили злочини, що не мають великої суспільної небезпеки» [38, арк. 2-3].

Окрему увагу варто приділити аналізу виступів й доповідей С.І. Тихенка на засіданнях вченої ради КДУ та вченої ради його юридичного (юридично-економічного) факультету. Так, у своєму виступі на засіданні вченої ради КДУ в грудні 1961 року [39; 40] С.І. Тихенко зупинився на задачах науки кримінального права, які він розглядав з урахуванням «суворого дотримання соціалістичної законності, викоренення будь-яких порушень правопорядку, ліквідацію злочинності, усунення всіх причин, які її породжували» [39, арк. 1].

Проблеми кримінально-правової охорони соціалістичної власності у черговий раз стали об'єктом уваги С.І. Тихенка на засіданні ради юридично-економічного факультету КДУ, що відбулось 29 травня 1962 року. У надрукованому запрошенні на це засідання доповідь Сергія Іванови-

ча визначена, як «Охорона соціалістичної власності за новим кримінальним законодавством УРСР». В особистому архіві - С.А. Тарарухіна зберігаються дві редакції доповіді С.І. Тихенка на зазначеному засіданні ради юридично-економічного факультету КДУ. Обидві редакції віддруковані на друкарській машинці й мають рукописні вставки С.І. Тихенка олівцем. Зверху першого аркушу першої редакції (обсягом 14 аркушів, із яких 13 – машинописні, а один – рукописний) С.І. Тихенко олівцем зазначив: «Доповідь на відкритому засіданні Вченої Ради Юр[идично]-ек[ономічного] ф[акультету] КДУ. 29.V.62 р. Основний екземпляр. Охорона соц[іалістичної] власності за новим крим[інальним] з[аконодавств]ом УРСР» [41]. Друга редакція доповіді С.І. Тихенка позначена її автором на першому аркуші, як «Доповідь на відкр[итому] засіданні Вченої Ради Юр[идично]-ек[ономічного] ф[акультету] КДУ. 29.V – 62 р. (2ийекз[емпляр] з прикладами [, матеріалами])» [42] (ця редакція має обсяг 25 аркушів, із яких перші 17 є машинописними, а аркуші з 18 по 25, в яких С.І. Тихенко описує приклади із судової практики, – рукописними з обох сторін олівцем). У цих редакціях доповіді С.І. Тихенком відтворюються ті основні положення, які висвітлювались ним раніше у наукових публікаціях стосовно визначення основних видів злочинів проти соціалістичної власності за КК УРСР 1960 року, особливостей диференціації «відповідальності залежно від того, чи вчинене розкрадання державного або громадського майна» [41, арк. 3-4; 42, арк. 3-4], кримінальної відповідальності за дрібне розкрадання, караності розкрадань, що поєднується із аналізом судової практики тих часів, а також порівнянням відповідних положень тогочасного КК УРСР з положеннями КК республік, що входили до складу СРСР.

4). Доволі плідно у зазначений вище період працює С.І. Тихенко над науковими висновками у галузі кримінального права. Так, в особистому архіві С.А. Тарарухіна вдалося знайти машинописний варіант висновку С.І. Тихенка з питання «Чи є користь, особиста матеріальна вигода необ-

хідною ознакою одержання хабара (ст. 168 КК УРСР)», підписаного ним 28 червня 1968 року [43]. У цьому висновку Сергій Іванович обґрунтовує думку, що необхідним елементом складів одержання хабара є «наявність корисливих мотивів», у зв'язку з чим «... коли у посадової особи відсутнє прагнення до одержання особистої матеріальної вигоди, його діяння, подібні одержанню хабара, не слід вважати одержанням хабара. Вони є зловживанням владою або службовим становищем» [43, арк. 1]. Для ілюстрації висновку С.І. Тихенко наводить приклад кваліфікації за ст. 165 КК УРСР дій директора технікуму Н., який зараховував на навчання «... з грубим порушенням встановлених правил прийому – осіб, батьки яких надавали у його розпорядження як хабар безповоротно грошові кошти й будівельні матеріали, що використовувались директором технікуму не для особистих потреб, а для господарських потреб технікуму» [43, арк. 1-2].

25 жовтня 1968 року С.І. Тихенко як завідуючий кафедрою кримінального права та криміналістики КДУ підписує протокол «виробничої наради секції кримінального права кафедри», направивши його наступного дня за супровідним листом голові Науково-консультативної ради – заступнику голови Верховного Суду УРСР А.С. Кузовкіну [44; 45]. У вказаному протоколі присутні на нараді викладачі кафедри (С.І. Тихенко, Я.М. Брайнін, В.І. Василенко, С.А. Тарарухін, І.К. Туркевич, С.С. Яценко) одноголосно погодились з положеннями здійсненого Верховним Судом УРСР узагальнення судової практики в справах про злочини, що кваліфікувались за ст. 166 КК УРСР, й висловились за потребу більш докладно викласти окремі «... обставини, що відносились до їх фактичної сторони» (наприклад, з'ясування змісту спеціальних можливостей особи у зв'язку з вжиттям заходів із забезпечення збереженості майна, а також можливості особи виїхати за межі території підприємства згідно з виконуваними нею службовими обов'язками) [44, арк. 1-2].

Крім цього, С.І. Тихенко бере участь у підготовці викладачами очолюваної ним

кафедри висновків, що стосувались проблем двох наук – кримінального права та кримінального процесу. Зокрема, у листопаді 1968 року на виробничій нараді секції кримінального права й викладачів кримінального процесу кафедри кримінального права КДУ обговорюються проблеми передачі судами УРСР на розгляд товариських судів справ і матеріалів про злочини, «що переслідуються за скаргами потерпілих». Розгляд цих проблем відтворювався у протоколі виробничої наради секції кримінального права кафедри за участю викладачів кримінального процесу, підписаному С.І. Тихенком 5 листопада 1968 року [46].

5). Викладаючи на юридичному (юридично-економічному) факультеті КДУ курси загальної й особливої частин радянського кримінального права, С.І. Тихенко ретельно готував машинописні варіанти своїх лекцій з вказаних дисциплін. Таких лекцій С.І. Тихенка в особистому архіві С.А. Тарарухіна знайдено десять. Усі вони присвячені питанням особливої частини кримінального права, мають численні рукописні помітки (вставки), зроблені по тексту С.І. Тихенком, й у разі спеціальної вказівки їх автора на рік охоплюють період з 1946 по 1964 роки.

Лекцій, що мають вказівку С.І. Тихенка на рік їх підготовки, із особистого архіву С.А. Тарарухіна усього шість, а саме: стенограма лекції, прочитана студентам 3-го курсу юридичного факультету КДУ 12 березня 1946 року й присвячена питанням кримінальної відповідальності за окремі злочини проти життя і здоров'я особи [47]; дві лекції, присвячені кримінальній відповідальності за злочини проти оборони СРСР й прочитані відповідно у 1954 і 1955 роках. На першій із цих лекцій зверху першого аркушу червоним олівцем С.І. Тихенком зазначено: «Лекція 1954 р. На цю ж тему є мій текст 1955 р.», а на першому аркуші другої лекції, зверху, червоним олівцем зазначено: «1955 р. (виправ[лена]) відкрита лекція» [48; 49]; машинописний варіант «відкритої лекції», присвяченої питанням кримінальної відповідальності за військові злочини та прочитаної у грудні 1957 року (на першому машинописному аркуші звер-

ху олівцем зазначено: «відкрита лекція XII.[19]57 р.») [50]; матеріали однієї оглядової лекції, прочитаної у січні 1956 року студентам-заочникам та присвяченої кримінальній відповідальності за злочини у сфері трудових відносин та за господарські злочини [51]; два варіанти лекції на тему «Кримінально-правова охорона соціалістичної власності», датовані 1964 роком (на їх перших аркушах С.І. Тихенко вказує, що один варіант «правлений», а другий – «не правлений») [52; 53].

Декілька віддрукованих на друкарській машинці лекцій С.І. Тихенка із особистого архіву С.А. Тарарухіна не мають вказівок (друкарських чи рукописних) на час їх підготовки автором. Проте об'єднує їх те, що підготовлені вони (та прочитані) – С.І. Тихенком були у другій половині 1940-х років або у 1950-х роках, оскільки стосуються аналізу положень чинного на той час кримінального законодавства УРСР. Це, зокрема, лекції, присвячені питанням кримінальної відповідальності за так звані статеві [54] і майнові [55] злочини, злочини проти порядку управління [56; 57], окремі посадові злочини [58] та військові злочини [59].

Література

1. Міхневич Л.В. Розвиток юридичної науки і освіти в Київському комерційному інституті – Київському інституті народного господарства (1906 – 1930 рр.) / Л.В. Міхневич; за заг. ред. –І.Б. Усенка. – К.: КНЕУ, 2011. – 266 с.
2. Сегай М.Я. Тихенко Сергій Іванович // М.Я. Сегай / Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Видавництво «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998. – Т. 6: Т-Я. – 2004. – С. 68.
3. Берзін П.С. Київська школа кримінального права (1834-1960 роки): історико-правове дослідження. Монографія / П.С. Берзін. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: «ВД «Дакор», 2013. – 1144 с.
4. Берзін П. С.І. Тихенко – науковець, практик та викладач кримінального права / П.С. Берзін // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 1. – С. 135-139.
5. Берзін П.С. Ідеї Сергія Тихенка в концепції визначення понять «неотримання належного» та «ухилення від передачі належного» в кримінальному праві / П.С. Берзін // Імплементація кримінального права в Україні: збірник наукових праць / П.С. Берзін, ред. П.С. Берзін. – К.: Інститут законодавства Верховного Суду, 2018. – С. 10-15.

ментация (адаптация) норм міжнародного права у вітчизняне законодавство про захист прав та свобод людини і громадянина : [Зб. мат-лів наук.-практ. семінару] / За ред. Остапенко Л.А. – Чернігів: КП «Вид-во “Чернігівські обереги”», 2007. – С. 14-15.

6. Тихенко С.И. Борьба с хищениями социалистической собственности, связанными с подлогом документов / С.И. Тихенко. – К.: Изд-во Киевского гос-го ун-та им. Т.Г. Шевченко, 1959. – 386 с.

7. Тихенко С.И. Борьба судово-слідчих органів з розкраданнями соціалістичної власності, зв'язаними з фальшуванням документів /- С.И. Тихенко // Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка. Наукові записки. – Т. XVI, вип. VI. Юридичний збірник. – 1957. – № 9. – С. 5-25.

8. Тихенко С.И. Борьба с хищениями социалистической собственности, связанными с подлогом документов: Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук: Введение и раздел I / С.И. Тихенко / Институт права имени А.Я. Вышинского. – [К., 1958]. – 320 с.

9. [Тихенко С.И.] Предварительный вариант [вступительного] выступления [на защите докторской диссертации] 28.IV.58 [г.] [машинопись с рукописными вставками чернилами и карандашом] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 17 арк.

10. [Тихенко С.И.] Предварительный вариант выступления [по поводу замечаний официальных оппонентов на защите докторской диссертации] 28.IV.58 [г.] [машинопись с рукописными вставками] // Особистий архів -С.А. Тарарухіна (Київ). – 19 арк.

11. Тихенко С. Питання особливої частини проекту Кримінального кодексу УРСР / с. Тихенко, Д. Юровський // Радянське право. – 1958. – № 5. – С. 61-66.

12. Тихенко С. Питання про злочини проти соціалістичної власності в проекті Кримінального кодексу УРСР / С. Тихенко // Радянське право. – 1959. – № 3. – С. 42-46.

13. Тихенко С. Відповідальність за злочини проти соціалістичної власності / С. Тихенко, П. Матишевський // Радянське право. – 1961. – № 4. – С. 50-60.

14. [Тихенко С.И.] Про відповідальність за дрібне розкрадання державного та громадського майна [машинопись з рукописними вставками чернилами] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 22 арк.

15. [Тихенко С.И.] Про відповідальність за дрібне розкрадання соціалістичного майна в кримінальному порядку і перед судом громадськості [машинопись з рукописними вставками чернилами та олівцем, 2-га редакція] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 22 арк.

16. Додаток до роботи С.И. Тихенка «Про відповідальність за дрібне розкрадання державного та громадського майна» [Відомості в 15 таблицях про судимість по Указу Президії Верховної Ради СРСР від 10 січня 1955 р. «Про кримінальну відповідальність за дрібне розкрадання державного та громадського майна» за 1959 рік і першу половину 1960 року] [машинопись з рукописними вставками чернилами] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 18 арк.

17. [Тихенко С.И.] Кримінально-правова характеристика службового злочину по новому законодавству [машинопись з рукописними вставками чернилами, 20 червня 1964 р.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 12 арк.

18. Тихенко С.И. Кримінально-правова характеристика службового злочину / С.И. Тихенко // Вісник Київського університету. Серія права. – 1965. – № 6. – С. 100.

19. Тихенко С.И. Кримінально-правова характеристика службового злочину за новим законодавством / С.И. Тихенко // Проблеми правознавства. [Міжвідомчий науковий збірник]. – 1965. – Вип. 1. – С. 78-84.

20. Тихенко С.И. О понятии должностного преступления: тезисы научного сообщения / С.И. Тихенко // Научная конференция «Проблемы уголовного права в период развернутого строительства коммунизма». – Л., 1963. – С. 114-116.

21. Тихенко С.И. Особенности Уголовного кодекса Украинской ССР / С.И. Тихенко // Особенности уголовных кодексов союзных республик: [Сб. науч. статей]. – М., 1963. – С. 121-163.

22. Тихенко С.И. Уголовная ответственность за должностные преступления / С.И. Тихенко; под ред. П.П. Михайленко. – К.: МООН УССР, 1964. – 38 с.

23. Тихенко С.И. Радянське кримінальне право (Частина Особлива) . [Учб. посібник]. Вип. 2. / Тихенко С.И., Матишевський П.С. – К.: Вид-во Київського ун-ту, 1966. – 96 с.

24. Уголовный кодекс Украинской ССР. Научно-практический комментарий / Н.Ф. Антонов [и др.]; общ. ред. В.И. Зайчук. – К.: Политиздат Украины, 1969. – 543 с.

25. Тихенко С.И. Кримінально-правова характеристика злочинів проти правосуддя / С.И. Тихенко // Проблеми правознавства [Міжвідомчий науковий збірник]. – 1966. – Вип. 3. С. 97-103.

26. Тихенко С.И. Советское уголовное право (Часть особенная). Преступления против правосудия / С.И. Тихенко. – К.: Киевский ордена Ленина государственный университет им. Т.Г. Шевченко, 1970. – 106 с.

27. Тихенко С.И. Про відповідальність за злочини / С.И. Тихенко // Вісник Київського університету. Серія

права. – 1968. – № 9. – С. 104-110.

28. [Брайнін Я.М., Тихенко С.І.] Застосування давності до фашистських злочинців неприпустиме [машинопис з рукописними вставками чорнилами та олівцем, 15(20) лютого 1965 р.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 6 арк.

29. [Тихенко С.І., Матишевський П.С.] Питання кримінального права і боротьби з злочинністю в працях В.І. Леніна [машинопис з рукописними вставками чорнилами та олівцем] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 17 арк.

30. [Тихенко С.І.] Доповідь на семінарі голів обл[асних] судів в М[іністерстві] Ю[стиції] УРСР [машинопис з рукописними вставками олівцем, 15 березня 1961 р.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 11 арк.

31. [Тихенко С.І.] Ответственность за преступления против социалистической собственности по новому Уголовному кодексу УССР [машинопис с рукописными вставками, 15 мая 1961 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – Арк. 1-4а, 5-21 [арк. 20, 21 рукописні].

32. Брайнін Я.М. О некоторых методологических вопросах советской науки уголовного права / Я.М. Брайнін // Методологические проблемы советской юридической науки: Материалы научной конференции (Киев, 22 октября 1964 г.). – К.: Наукова думка, 1965. – С. 91-99.

33. [Тихенко С.І.] [Из стенограммы научной конференции Сектора гос[ударства] и права АН УССР и юрид[ического] ф[акультета] КГУ, посвященной методологическим вопросам юридической науки, 22/X – 1964 г.] [машинопис с рукописными вставками, 15 ноября 1964 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 5 арк.

34. [Тихенко С.І.] [Resumé моего выступления. 10 мин.] [рукопись карандашом, 22 октября 1964 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 1 арк.

35. [Тихенко С.І.] [Петр Емельянович Недбайло] [рукопись карандашом, 22 октября 1964 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 1 арк.

36. [Недбайло П.Е.] Методологические проблемы советской юридической науки [тезисы доклада на конференции юридических научных учреждений, ВУЗ'ов и факультетов УССР] [машинопис, 1 октября 1964 г.] [Зарегистрировано в архиве рукописей кафедры теории и истории г[осударства] и права КГУ им. Т.Г. Шевченко под № 144 от 12 октября 1964 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 12 арк.

37. [Тихенко С.І.] Стенограмма выступления в прениях на научной конференции Сектора государства и права АН УССР, которая состоялась 26-27.X – 1965 г. на тему «Формы и методы конкретных социологических исследований в юридической науке» [машино-

пись с рукописными вставками карандашом, 1-ая редакция; сопроводительное письмо Сектора государства и права АН УССР № 126/588 от 2 ноября 1965 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 8 арк.

38. [Тихенко С.І.] Стенограмма выступления в прениях на научной конференции Сектора государства и права АН УССР, которая состоялась 26-27.X – 1965 г. на тему «Формы и методы конкретных социологических исследований в юридической науке» [машинопис с рукописными вставками чернилами, «27.XI – 65 г.», 2-ая редакция; сопроводительное письмо за подписью С.І. Тихенко Сектору государства и права АН УССР (на исх. № 126/588 от 2 ноября 1965 г.) от 30 ноября 1965 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 7 арк.

39. [Тихенко С.І.] Выступление на Ученом Совете [Киевского государственного] у[ниверсите]та.XII – 1961 г. [машинопис с рукописными вставками карандашом, декабрь 1961 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 7 арк.

40. [Тихенко С.І.] [Тезисы выступления на Ученом Совете Киевского государственного университета «Задачи сов[ременной] кр[иминалисти]ки в свете реш[ени]й XXII Съезда КПСС»] [рукопись карандашом, декабрь 1961 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 2 арк.

41. [Тихенко С.І.] Доклад на открытом заседании Ученого Совета Юр[идико]-эк[ономичного] ф[акультета] КГУ. 29.V.62 г. Основной экземпляр. Охрана соц[иалистической] собственности по новому угол[овному] з[аконодательст]ву УССР [машинопис с рукописными вставками карандашом, 29 мая 1962 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 14 арк.[арк. 14 рукописний, олівцем].

42. [Тихенко С.І.] Доклад на откр[ытом] заседании Ученого Совета Юр[идико]-эк[ономичного] ф[акультета] КГУ. 29.V.62 г. [Охрана социалистической собственности по новому уголовному законодательству УССР] (2ойэкз[емпляр] с примерами [, материалами]) [машинопис с рукописными вставками карандашом, 29 мая 1962 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 25 арк. [арк. 18-25 зв. рукописні з обох сторін, олівцем].

43. [Тихенко С.І.] Мнение по вопросу 3: «Является ли корысть, личная материальная выгода необходимым признаком получения взятки (ст. 168 УК УССР)?» [машинопис, 28 июня 1968 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 2 арк.

44. Протокол производственного совещания секции уголовного права кафедры уголовного права и криминалистики Киевского госу-

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлюються основні напрями науково-педагогічної діяльності С.І. Тихенка, що пов'язані з наукою кримінального права впродовж 1946-1968 років. Визначається внесок цього вченого у розвиток вказаної науки на основі архівних джерел.

SUMMARY

In the article light up basic directions scientific-pedagogical activity of S.I. Tikhenko, related to science of criminal law during 1946-1968. The contribution of this scientist is determined to development of the indicated science on the basis of the archived sources.

дарственного университета от 25 октября 1968 г. [машинопись] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 2 арк.

45. [Сопроводительное письмо] Председателю Научно-консультативного совета – заместителю председателя Верховного Суда УССР [машинопись, 26 октября 1968 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 1 арк.

46. Протокол производственного совещания секции уголовного права кафедры уголовного права и криминалистики Киевского государственного университета – при участии преподавателей уголовного процесса – от 5 ноября 1968 г. [машинопись] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 2 арк.

47. Стенограмма лекции тов. Тихенко по курсу «Уголовное право» на III курсе юридического факультета К.Г.У. 12/III-1946 г. [машинопись] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 8 арк.

48. [Тихенко С.И.] [Лекция на тему «Преступные нарушения обязанностей по обороне СССР»] [машинопись с рукописными вставками карандашом, 1954 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 16 арк.

49. [Тихенко С.И.] [Лекция на тему «Преступления против обороны СССР»; «1955 г. (исправленная) открытая лекция»] [машинопись с рукописными вставками карандашом, 1955 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 6 арк.

50. [Тихенко С.И.] [Лекция на тему «Воинские преступления»; «Открытая лекция XII. [19]57 г.»] [машинопись с рукописными вставками карандашом, декабрь 1957 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 27 арк.

51. [Тихенко С.И.] [Лекция на темы «Преступления в области трудовых отношений» и «Хозяйственные преступления»; «Обзорная лекция на заочном отделе, январь 1956 г.»] [машинопись с рукописными вставками карандашом, январь 1956 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 24 арк.

52. [Тихенко С.И.] [Лекция на тему «Уголовно-правовая охрана социалистической собственности»; «I Вариант (правленный)»] [машинопись с рукописными вставками карандашом, 1964 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 27 арк.

53. [Тихенко С.И.] [Лекция на тему «Уго-

ловно-правовая охрана социалистической собственности»; «1964 [г.] (осень)»; «2 экз. окончательный вариант (не правленный)»] [машинопись с рукописными вставками, 1964 г.] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 28 арк.

54. [Тихенко С.И.] [Лекция на тему «Половые преступления»] [машинопись с рукописными вставками чернилами] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 33 арк.

55. [Тихенко С.И.] [Лекция на тему «Имущественные преступления»] [машинопись с рукописными вставками карандашом] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 10 арк.

56. [Тихенко С.И.] [Лекция на тему «Преступления против порядка управления»; «Посягательства на нар[одное] здоровье, на общ[ественную] безопасность и порядок»] [машинопись с рукописными вставками карандашом] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 17 арк.

57. [Тихенко С.И.] [Лекции на тему «Преступления против порядка управления [1. Понятие преступлений против порядка управления и служебная роль норм советского уголовного права по борьбе с этими преступлениями. 2. Нарушения избирательного закона. 3. Преступления против правильной деятельности государственного и общественного аппарата. 4. Преступления против социалистического правосудия. 5. Посягательства на народное здоровье. 6. Посягательства на общественную безопасность и порядок. 7. Нарушения правил, действующих на транспорте. 8. Нарушения правил об отделении церкви от государства и школы от церкви]»] [машинопись с рукописными вставками карандашом] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 15 арк.

58. [Тихенко С.И.] [Лекция на тему «Другие должностные преступления»] [машинопись с рукописными вставками чернилами и карандашом] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 22 арк.

59. [Тихенко С.И.] [Лекция на тему «Воинские преступления»] [машинопись с рукописными вставками карандашом] // Особистий архів С.А. Тарарухіна (Київ). – 21 арк.